

Tomislav Kovačić, *Operacija Una: igra karata i magla rata na Uni i Savi u rujnu 1995. godine*, Despot Infinitus, Zagreb, 2024., 262 str.

Monografija „Operacija Una“ autora Tomislava Kovačića objavljena je u rujnu 2024. godine. Time je nakon 29 godina operacija „Una“ Hrvatske vojske (HV) dobila svoju prvu detaljnu raščlambu. S obzirom na to da se radilo o neuspjehu HV-a, ova operacija dugo je bila tabu-tema u hrvatskoj javnosti, ali i u vojnim i povijesnim krugovima koji su je se najčešće šturo dotjecali kao jedne anomalije u nizu sjajnih hrvatskih pobjeda tijekom oslobodilačkih operacija 1995. godine. Na temelju dostupnih izvora i s hrvatske i sa srpske strane koji uključuju arhivsku građu, memoarske zapise vojnih i političkih službenika i dužnosnika, svjedočenja sudionika događaja te ostale stručne literature, autor donosi iscrpan pregled operacije s triju razina: strateške, operativne i taktičke. Sukladno tome, glavnu cjelinu djela tvore tri poglavlja koja se odnose na perspektive sa spomenutih razina. Svakako treba spomenuti i iskustvo vlastitog sudjelovanja u Domovinskom ratu u koji se Tomislav Kovačić uključio kao vojnik gardist u 1. „A“ brigadi Zbora narodne garde (kasnije 1. gardijske brigade Tigrovi) u čijem je sastavu sudjelovao u brojnim oslobodilačkim operacijama od oslobađanja Dubrovačkog zaleđa do operacije „Oluja“, dok se u samoj operaciji „Una“ Kovačić nalazio na desantnom mjestu prijelaza Dvor.

Nakon predgovora i uvodnog dijela u kojem se autor osvrće na sami nastanak monografije te potrebu raščlambe operacije „Una“, u poglavlju „Digresija: o izazovima raščlambe operacija iz Domovinskog rata“ autor se dotiče hrvatske vojne organizacije i hrvatske vojne doktrine. Autor iznosi glavne značajke, ali i problematiku vezanu uz vojnu organizaciju i vojnu doktrinu s kojom se susreo tijekom svojeg istraživanja, a koja je u HV-u velikim dijelom bila naslijeđena iz nekadašnje Jugoslavenske narodne armije (JNA) u pohrvaćenom obliku što je tijekom Domovinskog rata, a i kasnije uzrokovalo cijeli niz problema u tumačenju određenih pojmova. Autor kritizira dosadašnju površnost u obradi vojnih operacija gdje se stvari u situacijama koje krenu prema zlu često svedu na traženje „žrtvenog janjeta“ kao i o nužnosti prihvaćanja neuspjeha kao lekcije u svrhu nečega iz čega se treba učiti kako bi se spriječilo ponavljanje pogreške. Pored navedenoga, bitno je naglasiti kako autor u ovom poglavlju zapravo čitatelju kojem nije bliska vojna znanost daje uvid u vojnu terminologiju, odnosno objašnjenje značenja ključnih pojmova kao što su strategija, operativno

umijeće i taktika čime dobiva svojevrsnu podlogu za razumijevanje raščlambe operacije „Una“ koje je autor prikazao tijekom narednih triju poglavlja. Naime, sam autor navodi kako je ova monografija prvenstveno zamišljena kao rad s područja vojne znanosti i umijeća.

U raščlambu operacije „Una“ autor kreće s najviše instance, one strateške, odnosno političke. Tako u poglavlju „Strateška razina – ‘Samo unsku prugu i ništa više, ništa više’“ autor razmatra (ne)usklađenost djelovanja politike i vojske u definiranju strateških ciljeve operacije „Una“. Autor se osvrće na stanje u Bosni i Hercegovini (BiH) u rujnu 1995. gdje Hrvatske snage¹ zajedno s Armijom Bosne i Hercegovine (Armija BiH) vrše ofenzivna djelovanja prema Vojsci Republike Srpske (VRS). Uspjeh HV-a u operaciji „Maestral“ pod zapovjedništvom Zbornog područja (ZP) Split, odnosno generala Ante Gotovine imao je izniman utjecaj i na ostale zapovjednike HV-a koji su vjerovali da je daljni napredak, odnosno oslobađanje Banja Luke, glavni strateški cilj prisutnosti i djelovanja HV-a na području BiH. To je pak prema autoru bilo u suprotnosti s politikom Republike Hrvatske, odnosno, stavom predsjednika i vrhovnog zapovjednika hrvatskih oružanih snaga Franje Tuđmana. Naime, autor navodi kako se netom prije pokretanja operacije „Una“ Tuđman sastao s američkom delegacijom koja je izrazila negativno stajalište u slučaju napredovanja Hrvatskih snaga prema Banjoj Luci. Autor naglašava kako Tuđman nije želio ostati bez američke podrške koja mu je bila ključna za reintegraciju hrvatskog Podunavlja. Stoga je i u samom naslovu poglavlja apostrofirani Tuđmanov stav prema opsegu operacije „Una“ koji se bazirao na zaštiti hrvatskih gradova poput Kutine i Siska od granatiranja s područja pod kontrolom VRS-a kao i gospodarskoj važnosti pruge između hrvatskog sjevera i juga. Međutim, u Direktivi Una koju su pripremili u Glavnom stožeru Hrvatske vojske (GSHV) ciljevi i opseg operacije bili su puno širi od zauzimanja unske pruge. Uz Tuđmanovu suglasnost, ministar obrane Gojko Šušak je 17. rujna 1995. odobrio pokretanje operacije prema prijedlogu generala Vinka Vrbanca. O nejasno iskomuniciranim ciljeva svjedoči i nezadovoljstvo načelnika GSHV-a Zvonimira Červenka zbog sumnji da je operacija ipak usmjerena prema Banjoj Luci, a što je prema autoru rezultat neformalnih saznanja iz vojnih krugova koji su, kako je prethodno spomenuto, bili uvjereni u oslobađanje Banje Luke kao glavni strateški cilj hrvatske politike.

1 „Hrvatske snage“ autor koristi kao zajednički naziv za združene kombinirane snage HV-a i Hrvatskog vijeća obrane (HVO) u operacijama u zapadnoj i središnjoj BiH, a za koji napominje kako se koristio i u službenim operativnim dokumentima u drugoj polovini 1995. Stoga je u prikazu također uvijek istaknut velikim slovom u odnosu prema pojmu „hrvatske snage“ u općem smislu.

Nakon rasčlambe na strateškoj razini, u idućoj cjelini naziva „Operativna razina: „Ako Muslimani žele borbu, imat će je“ autor se spušta na operativnu razinu gdje se politički ciljevi pretvaraju u konkretne operativne planove i zapovijedi. Autor zaključuje kako se u operacijama HV-a 1995. mogu razaznati dva modela operativne razine zapovijedanja. Prvi se odnosi na to kada je operacija izvođena hijerarhijski pod nadzorom GSHV-a, dok se drugi, a prema autoru učinkovitiji način, odnosi na model koji je uspostavio general Gotovina u operacijama Hrvatskih snaga u BiH. Naime, general Gotovina uspostavio je čvrst i učinkovit sustav zapovijedanja kojim je riješio većinu problema nadležnosti strateške, operativne i taktičke razine zapovijedanja. Autor naglašava kako je tome doprinijela uloga ministra obrane Gojka Šuška kao izravne spone s strateškom, odnosno političkom razinom, a sa znatno manjim utjecajem GSHV-a čime je skraćen lanac zapovijedanja. Time apostrofira ulogu ministra Šuška kao vodeću u završnim operacijama Hrvatskih snaga u BiH 1995. godine. U tom kontekstu, autor se dalje dotiče hrvatskih vojnih uspjeha na području zapadne Bosne koji su izravno utjecali na pokretanje operacije „Una“. Naime, u Direktivi „Una“ procjena stanja VRS-a dobrim se dijelom temeljila prema iskustvu Hrvatskih snaga u borbama s 2. Krajiškim Korpusom (2. KK) u operaciji „Maestral-2“ od 8. do 15. rujna 1995. godine. Iako su operacije združenih Hrvatskih snaga i Armije BiH bile uspješne, ciljevi dviju strana kako na strateškoj tako i na operativnoj razini bili su različiti te je u pojedinim trenucima prijetilo izbijanje općeg sukoba. Nakon jednog od incidenata ministar Šušak zaprijetio je da: „ako Muslimani žele borbu i imat će je“.² Autor ističe kako je navedeno utjecalo na planere operacije „Una“ koji su, s obzirom na relativno napredovanje Armije BiH u smjeru Sanskog Mosta i Prijedora, jednim od zacrtanih ciljeva operacije smatrali i sprječavanje Armije BiH da izbije na rijeku Savu. Na opću ideju i zamisao operacije „Una“ od velikog su utjecaja bile i povoljne obavještajne procjene koje su zapravo bile nadovezane na opću sliku o raspadnutim snagama 2. KK, dok je zanemaren 1. KK koji je bio stvarno sučeljena formacija nasuprot snagama HV-a u operaciji „Una“, a čija je borbeno moć bila izrazito veća od 2. KK.

Završna razina, odnosno „Taktička razina: Neprijatelju ponekad moraš odati priznanje“ donosi raščlambu operacije „Una“ na najnižoj, odnosno taktičkoj razini. Autor u ovom poglavlju iznosi iscrpan pregled tijeka operacije od njenog pokretanja 18. rujna do povlačenja posljednjih hrvatskih snaga u poslijepodnevnim satima 19. rujna 1995. godine. Autor kronološkim pristupom iz sata

---

2 120 str.

u sat secira stanje na bojištu prateći glavne pravce napada HV-a na rijeci Uni kao i pomoćne pravce napada na rijeci Savi. Pri tome donosi detaljne podatke o sastavu i borbenoj moći hrvatskih snaga koje su vršile nasilni prijelaz rijeka, ali i raspored snaga na drugoj strani obala dviju rijeka, odnosno stanje postrojbi VRS-a. Sukladno nazivu poglavlja, autor navodi kako su snage VRS-a stvorile solidnu dubinu obrane. Među ostalim, odnos snaga vidljiv je u priloženim kartama koje je izradio sam autor, a koje donose taktički raspored i kretanje suprostavljenih snaga. Time je olakšano razumijevanje opisanih taktičkih kretnji na bojištu. Nadalje, autor se kao i u prethodnom poglavlju dotiče problematike koja je uzrokovala neuspjeh, ovaj put na taktičkoj razini. Autor naglašava *metodizam*. Pod tim pojmom podrazumijeva se zamka *metodizma*, odnosno primjene ustaljenih metoda na sasvim nove situacije. Naime, sličnost postave obrane srpskih snaga i sličnost tijeka odvijanja prethodnih operacija u kojima bi HV probijem prednjeg kraja obrane stvarao uvjete za brzi prodor u dubinu i postizao uspjeh stvorili su zamku u koju je HV upao u operaciji „Una“. Tome je svakako doprinijela konfiguracija terena. Velike oscilacije vodostaja rijeka u rujnu 1995. uz gustu maglu i korita natopljena kišom maksimalno su otežale provedbu operacije postrojbama HV-a koje isto tako dobrim dijelom nisu imale iskustva s nasilnim prijelazom rijeke. Isto tako, autor ističe kako je veliki problem predstavljao manjak ispravnih desantnih čamaca i nedostatak obučanih rukovoditelja čime je onemogućeno pothranjivanje snaga na stvorenim mostobranama tijekom operacije, odnosno iskorištavanje uspješnih pravaca napada.

Nakon raščlambe operacije, autor u pretposljednem poglavlju „Epilog“ donosi završni rasplet. Kako to obično biva, tražio se svojevrsni krivac za ovaj neuspjeh. Načelnik GSHV Zvonimir Červenko je dan nakon završetka operacije „Una“ podnio izvješće predsjedniku Tuđmanu. Odgovornost za neuspjeh na kraju je pripisana generalu Vinku Vrbancu koji je udaljen od dužnosti i stegovno kažnjen zaustavljanjem u napredovanju u trajanju od 18 mjeseci zbog: „postupanja protivno vojnim propisima i nanošeju štete ugledu oružanih snaga“. Ostatak ovog poglavlja autor posvećuje utvrđivanju točnog broja poginulih pripadnika HV-a u operaciji „Una“. Autor donosi popis imena svih 50 poginulih ili nestalih pripadnika HV-a. Pored toga, autor navodi približnu ukupnu brojku svih ranjenih pripadnika HV-a. Spomenuto je popraćeno tablicama u kojima je navedeno koliko je koja postrojba imala poginulih, nestalih ili ranjenih, kao i kojeg dana operacije su poginuli ili nestali te koja je bila njihova životna dob. Autor se osvrće i na srpske gubitke koji su iznosili 51 poginuli ili nestali borac te 54 civila koji su se našli u unakrsnoj vatri između HV-a i VRS-a.

Na samom kraju ove monografije, autor u „Zaključku“ sumira najvažnije zaključke iz raščlambe operacije. Navodi kako je na svim razinama bilo problema koji su međusobno isprepleteni doprinijeli neuspjehu. Stoga ističe kako operacija „Una“ nije neuspjeh pojedinca, nego neuspjeh tadašnjeg vojnog sustava. Važnost ove monografije proizlazi ponajprije iz toga što je na znanstveni način na temelju velikog broja dokumenata obrađena jedna od najvećih tabu-tema Domovinskog rata. Naime, kao što i sam autor navodi, društveni narativ prema kojem neuspjeh nije poželjno spominjati dovodi do toga da se odbace i brojne lekcije koje se iz istog mogu naučiti. Stoga je ova monografija također poticaj svim povjesničarima da se ne ustručavaju na znanstveni način obraditi teme koje su u široj javnosti označene kao nepopularne.

Zvonimir Smiljanić